

Inntrykk fra årets Nordisk konferanse om Karlstadmodellen

Wenche Rognlid, IAKM Norge

Språktrening som frihetskamp – på vei mot et selvstendig liv og inkludering

Den 9. Nordiske konferansen om Karlstadmodellen ble arrangert i Torshavn på Færøyene den 23 -24. mars 2018, og samlet 150 deltakere fra Færøyene, Sverige, Danmark, Finland og Norge. I forbindelse med konferansen ble det avholdt årsmøte for IAKM.org (International Association for the Karlstad Model) og fagsamling for veiledere i Karlstadmodellen.

Fredag 23.03.2018

Boklansering

Årets konferanse var et samarbeid mellom IAKM.org og JAVNÍ, som er en søsterorganisasjon til NFU i Norge. Fia Petersen, JAVNÍs leder åpnet konferansen på skandinavisk, eller blandinavisk som vårt felles språk også kalles. Hun fortalte at 2018 er «Språk-året» på Færøyene. Da passet det godt at boken «Kom i gang med Karlstadmodellen» er oversatt til Færøysk og ble lansert under årets konferanse. Gratulerer!

Det finnes mange ulike kommunikasjonsstøttende metoder, men kun en språktreningsmodell!

Leder i IAKM.org Mai-Britt Seehusen Raagaard ønsket velkommen, informerte om IAKM.org og de nasjonale foreningene og om arbeidet for en nordisk anerkjennelse av Karlstadmodellen. I Danmark arbeides det blant annet for at modellen skal komme på en liste kalt «Lovende praksis», der en felles typologi og et felles måleredskap identifiserer lovende praksiser. Lovende praksis forstås som praksis hvor det ikke er sikker viten om resultatene på nåværende tidspunkt, men som allikevel med særlig stor sannsynlighet skaper progresjon og velferd for mennesker og samfunn. For 2018 har IAKM.org fokus på et av modellens fem grunnleggende områder «Ett skritt foran».

Håpets pedagogikk

Karlstadmodellen grunnlegger og utvikler, professor Iréne Johansson innledet med et historisk tilbakeblikk fra 1978 og fram til i dag. Hun åpnet de faglige innslagene med å minne oss på at Karlstadmodellen er en pedagogisk modell som bygger på et humanistisk menneskesyn. At alle har rett til å lære og til å utvikle seg, at språktrening ikke kun er en prosess for det enkelte barn, men i høy grad også for alle rundt barnet.

I hvilken grad vi behersker språket, har stor betydning for deltakelse i hverdagen og i personlig og kunnskapsmessig utvikling. Om vi ikke behersker språket kan det føre til undertrykking, det vil si at det er noen andre som bestemmer viktige ting for oss.

Barn har rettigheter, egne tanker, meninger, og kan bestemme over egne handlinger, påvirke og være medbestemmende. Hva skjer om når man har store språkvansker? I dag er det slik at andre prater om barnet og for barnet. Vi må tro at forandring er mulig og at barnet kan ha sin egen stemme og bli regissør i sitt eget liv. Jo flere som blir dyktige å bruke sitt språk, desto flere perspektiv og flere ideer og kreativitet - desto mer humant blir vårt samfunn. Hva ønsker vi for våre barn?

Ikraftsettingsverksted

Magna Jógvansdóttir, veileder i Karlstadmodellen, Færøyene.

Nettverk handler om både mål og metode. At barn skal bli regissør i eget liv og at de voksne skal vokse. Nettverk defineres som et ikraftsettingsverksted. Her skjer empowerment, en anerkjennelse av foreldre som likeverdige partnere og som de viktigste personene i språknettverket. De er der for barnet hele livet. I nettverket settes barnet og foreldrene er i fokus, det skjer kompetanseutvikling, refleksjon og man har fokus på løsninger. Hvor er barnet på vei? Det settes nye mål. Refleksjon er viktig. Sammen står man sterkere og det gjør oppgavene lettere.

Magna har bidratt til etablering av flere nettverk rundt på de Færøyske øyene.

Jeg er Martin Synnes!

Karen Knudsen Synnes, mor til Martin og veileder i Karlstadmodellen, Norge.

«Jeg er Martin Synnes!» Det er det Martin sier om seg selv. Han er grunnen til at jeg er her. Er det riktig at noen barn har en diagnose knyttet til seg? Hvert barn har rett til å bli oppfattet som et individ. Drømmen om å være en av de andre. På den vanlige skolen til Martin ble det så vanskelig for to av lærerne, at de byttet arbeidssted! Heldigvis var der en spesialpedagog som sa: «Jeg vil gjerne jobbe sammen med foreldrene». Dialog og samarbeid med skolen er utrolig viktig. At Martin skulle få gå inn den samme døren som de andre på skolen, tok 1 1/2 år. Det behøves bare en person for å endre holdning. Det er omgivelsene og forutinntatte holdninger som skaper funksjonshemmingene. Hvis vi gjør noe hyggelig sammen, så er det hyggelig for alle. Språkvansker blir mindre når vi tilrettelegger med for eksempel tegn. Martin har mange interesser, han har humor og han er kreativ. «Det er så mye Martin kan gjøre, og det skal bli spennende å se hva han blir når han ble stor» sier Martins spesialpedagog.

Tro, håp og forberedelse

Mai Britt Seehusen Raagaard er mor til Stine og veileder i Karlstadmodellen, Danmark.

Da Stine var 2 år ble det klart at hun trengte ekstra hjelp. Etter et år med Tegn Til Tale kom første respons på at hun forstod betydningen og tok tegn i bruk. Å oppfatte Stines ønsker og sette de ut i handling ble det viktigste. Hvordan kan vi bevare energien til å fortsette? I 2015 var det tid til å klippe navlestrengen. Stine flyttet hjemmefra i en alder i 13 år. Det gav ny energi til mor og åpnet for nye muligheter, utfordringer og opplevelser.

«Når jeg gå Lucia, mor»?

Hvordan hjelpe Stine til å motta en kollektiv beskjed, slik at hun kunne få være med i Luciatoget?

- Tillit til at barnet lykkes
- Overvinne nedbrytende automatisert immunitet overfor uttalte ønsker
- Våge å gå mot strømmen
- Prioritere nødvendig forberedelse (sosiale historier, filme de andre, øve)

Tredje året deltok Stine i Luciatoget på lik linje med de andre elevene

Familiesentrert modell – alt vi gjør sammen utgår fra familiens behov og ønsker

Iréne Johansson

Familiemodeller vs. ekspertmodell. Det betyr at om det blir en interessekonflikt, så er det familien som bestemmer. Vi arbeider i et partnerskap der vi legger et puslespill i lag. Alle bidrar med sin bit og alle bidrar ut i fra sitt ståsted. Alle biter er like viktige. Det arbeid som foregår er en læreprosess. En langvarig prosess, der refleksjon over egen kunnskap og erfaring deles gjennom dialogen. En delt refleksjon, en felles begreps-oppygging. Det er først når vi forstår hverandres ord, at vi kommer videre. Dette er en demokratisk prosess, men også en semi demokratisk prosess da noen alltid vil ta større plass enn andre. Det handler om empowerment i betydningen styring, kraftgjøring og indre vekst. Bedre selvtillit og tro på seg selv gjør at en tenker positivt. Dette komme til å gå bra. Man utdanner hverandre med et lite skritt om gangen. Det gjelder å være en god coach.

Hvordan begynte det hele for oss? Et forskningsprosjekt fra 1983 «Tidlig språktrening for barn med Down Syndrom, der man benyttet deltakende forskningsmetode. Det vil si at forskergruppen bestod av foresatte, lærere og forskere. Forskerne skulle strukturere og knyte sammen teori ut i fra foreldrenes fortellinger. Gjennom intervensjon og evaluering oppstod nye spørsmål, problemstillinger, strukturer ble endret og det ble utarbeidet nye planer. Lathund ble brukt som metode. *«En lathund är ett föremål som är till för att underlätta arbete av olika slag, som en hjälpreda eller en lättöverskådlig manual. Ursprungligen användes ordet som beskrivning på en lat person, men sedan mitten av 1800-talet finns det dokumenterat i svenskan att ordet använts för olika former av hjälpredor (..)En lathund kan användas av en nybörjare som behöver komma igång snabbt eller någon som behöver påminna sig om vilka steg som ska göras i vilken ordning. Ofta tjänar lathunden syftet att minimera informationsmängden för att utföra en uppgift i ett specifikt sammanhang (Wikipedia).*

Det handler om å skape en så god struktur at nettverket kan fungere uten agenten. Samtidig er det viktig hvilke personer som inviteres med i nettverket og at de opplever at de er delaktige og er til nytte. Gruppedynamikken kan endres ettersom tiden går, det skjer noe med energien. Den Varierer. Opplever man lav energi, kan det være en av «fiskene som svømmer motstrøms».

Karlstadmodellen er ikke noe man sier nei takk til!

Ann Mari Kjøllbro fra Færøyene

Min start: «Hva er Karlstadmodellen?» Det er viktig at den riktige personen forteller om Karlstadmodellen, at personen skaper interesse og nysgjerrighet. På Færøyene har vi Magna. Jeg har vært leder for fire nettverk og min oppgave har vært å være skribent og ordne med praktiske ting. Jeg sender mail og koordinerer samarbeidet.

Når man jobber i nettverk, kommer man meget tett på familiene, det blir et fortrolig og ærlig samarbeid. Vi får innsikt i hvilke utfordringer familiene har og hva som skjer hjemme. Vi har møtt gleder og utfordringer, men aldri flatet ut. Samarbeid i nettverk gir gnist til det videre arbeidet.

Hvordan kan foreldrene ta med seg ideer hjem uten at det kjennes at de er som i en barnehage?

Det kan oppleves som overveldende i starten, men etterhvert blir det håndgripelig og enklere gjennom en plan som er overskuelig. Der alle vet hva som skal skje og hvilke oppgaver den enkelte har. Man blir ganske enkelt enige om hvordan vi kan hjelpe et barn og får energi til å prøve ut noe nytt. Vi ser hvordan foresatte og familien tilegner seg modellen og forstår materiellet. At det gir mening for barnet. Så enkelt som å putte noe nytt i ryggsekken som barnet kan leke med hjemme. Motivasjon at et barn blomstrer og at man er felles om noe betydningsfullt.

Karlstadmodellen er ikke noe man sier nei takk til!

Firkanten – trekanten og sirkelen: **Mennesker handler i nettverk.** Nå har jeg endelig forstått det!

Anders 29 år og Hjalmar 21 år - betydningen av langvarige nettverk

Helle Coupe, veileder i Karlstadmodellen, Danmark

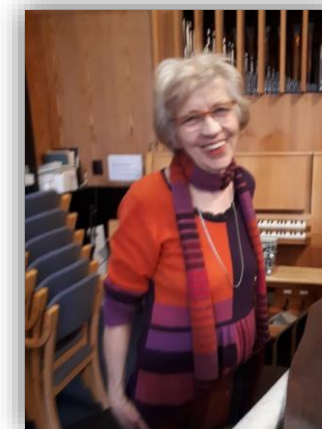
Helle har fulgt Anders og Hjalmar siden barneårene og fram til voksen alder og forteller om de livslange nettverkens uvurderlige betydning for

deres liv. Viljen til å ville har vært det bærende element. I voksen alder har nettverkene vært bestående mer av familie og man møtes ikke like ofte. Guttene ønsker trening og er aktivt deltakende i nettverkene. De forteller hva som skjer i hverdagen og vil ha det inn i sin plan.

Anders og Hjalmar ønsker fortsatt språk- og taletrening, de opplever stolthet over språklige seire og er bevisste på hva de lærer. De bestemmer over eget liv. Begge bor i et bofellesskap og har arbeid, den ene på et vandrerhjem og den andre på Café Ingeborg.

De har lært meg så mye. De har empati og kan ta andres perspektiv. Den følelsesmessige og sosiale intelligens er velutviklet. De forstår med hjertet. Nestekjærligheten rekker vidt og langt utover, hva man forventer.

«Vi kan ikke reise videre uten en Karlstadveileder, vi trenger den strukturen og vi håper vår språkreise varer livet ut».

Inklusjon i skolen

Iréne Johansson

På skolen skal det finnes plass til alle ifølge loven. Alle ha rett til å gå på skolen. Hva kan være til hinder og hva kan man gjøre for å forminske dette?

Opplever barnet delaktighet? Hvordan skal barnet få tilgjengelighet der det ikke finnes klare regler?

Det handler om å møte og bli møtt. Noen barn har behov for støtte med tegn, men det er ikke vanlig at man bruker tegn på en stor skole.

Er det mulig å gjennomføre språktrening i skolen? Som et eget opplegg en til en? eller kan språktreningen inngå i alle andre fag ved å bruke det ordinære skolemateriellet og tilrettelegge for den enkelte eleven. Hva skal til? Hva er barnets behov? Hva er barnet flink på? Hva er skolen flink til?

Hva trenger skolen av støtte? Hvilke strategier er blitt brukt tidligere? Hvordan har overgangen/overleveringen vært gjennomført?

Forberedelse er nøkkelordet både til klasseundervisning, lekser og repetisjon. Forberedelsene er både for barnet, foresatte og læreren.

Hva skal til for å få de beste lærerne, et personale med kompetanse og vilje og hvordan skal vi holde fast i motivasjonen? Dele erfaringer, opplevelser, delta på etter- og videreutdanninger og bygge opp kompetanser. Bli trygg på at man behersker jobben og gjøre så godt man kan. At man får oppleve «flow» i sitt arbeid.

«Viktor - han kan aldeles ingenting»

Christine Liljedahl, Veileder i Karlstadmodellen, tegnspråkveileder og tegnspråktolk, Sverige

Victor satt med ryggen til tavla. Hvorfor? Forklaringen var at han kanskje hadde glede av å se på de andre elevene! De hadde ikke tro på at han kunne lære noe; «Viktor - han kan aldeles ingenting»

Kartlegging viste at Viktor brukte 90% tegn og 10 % tale, men ble allikevel gitt svensk som hovedspråk og tegn kun som støtte. Viktor fikk en ny assistent som torde spørre; «Hvilken skole skal vi velge for Victor?» Viktor fikk begynne på en ny skole der målet var at han skulle få mulighet til å ta eksamen. Alle skulle jobbe mot sammen mål og Viktor skulle få undervisning på tegnspråk og man skulle jobbe med visuell kontinuitet. Ny emner ble gitt i god tid, det ble blant annet tatt opptak av forelesningene. Viktor fikk ta prøver på tegnspråk og fikk mulighet til å svare på tegnspråk.

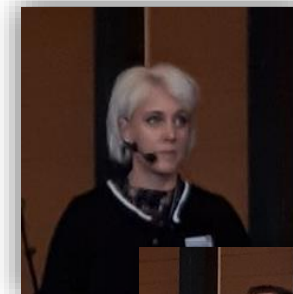
Viktor er nå begynt på universitetet i Ørebro.

Hun må få sjansen til å delta

Per Johansson, far til Gry 13 år, Sverige

Gry har klart 13 av 16 eksamener på skolen. Hun må få sjansen til å delta. Gry har brukt tegn fra hun var liten - tegn i barnehagen og i skolen. Språket kommer mere og mere og nå handler det meste om forberedelser.

Per Johansson er rektor ved Forshaga skole, en skole med 300 elever med fag som jakt og fiske. Loven sier «en skole for alle». I Sverige finnes to skoler, en vanlig skole og spesialskolen. I videregående skole gis ingen god mulighet for integrering.

Hvordan påvirker det menneskers mulighet til å ta en utdanning, tjene sine egne penger og til å påvirke sitt eget liv. Resultatet blir veldig lav grad av selvbestemmelse.

Per forteller at hans drøm er å bryte normene og starte opp en videregående skole som er fullt ut tilpasset individenes forutsetninger og ønsker for framtiden. En skole med et rett verdigrunnlag, med tilpassede kurs, en skreddersydd utdanningsplan og med tett samarbeid med næringslivet forøvrig. Så om en elev ønsker å jobbe i sportsbutikk, hva må til? Hva må eleven kunne og hva må arbeidsplassen kunne?

24.03.2018

Tidlig innsats/Early Intervention

Iréne Johansson

Early Intervention handler om å forebygge og forberede. Startet i Umeå i 1981 som hjemmebasert intervensjon med en gruppe på fem barn. Etter noen år gjorde man en evaluering og erfarte at det var signifikant forskjell i utvikling mellom gruppen barn som fikk språktrening hjemme sammenlignet med kontrollgruppen. Forskjellen var så stor at det fikk oppmerksomhet i media. I 1983 startet et forskningsprosjekt rundt 30 nyfødte barn med Down Syndrom i Sverige «Tidlig språkstimulering av barn med Down Syndrom.

Resultat fra prosjektet viste at barna i forskningsprosjektet oppnådde en bevisst og hensiktsmessig kommunikasjon (performativ kommunikasjon) ved bruk av kroppslige uttrykk ved ca. 12 mnd. Kontrollgruppen oppnådde en performativ kommunikasjon ved alder 23 mnd. Tidlig hjelp nytter.

Vi må identifisere tidlig og gi tidlig intervensjon. Om barna får tidlig innsats i dag avhenger av om man tar utgangspunkt i en økonomisk rasjonell modell, der man må ha bevis for at det blir et problem, eller om man legger en humanistisk modell til grunn, der man ikke kan vente å se. Mye tyder på at man i dag skjeler til bevismodellen.

Gjennom en nettbasert undersøkelse i Sverige i 2017, opplyste kun 20% av foreldrene at deres barn fikk språktrening i alderen 0-5 år. Blant de som i dag er 16 år eller eldre, var det 50% som fikk språktrening i alderen 0-1 år. Det var bare 2 av 541 foreldre som svarte at deres barn fikk i alderen 0-1 år får språktrening. Det kan tyde på at det fokuset som tidligere var på tidlig innsats, ikke er så sterkt lengre. Dette kan medføre at avstanden mellom de barn som gis tidlig innsats og de som «må vente å se», øker. Det skjer en «Matteus effekt». Begrepet Matteus effekten er hentet fra bibelen 25.29 «Den som har mye, skal få mer, og den som har lite, skal miste det han har.» For eksempel viser en undersøkelse at jo flere bøker i hjemmet, jo bedre skoleresultater. I denne sammenhengen betyr «Matteus effekten» at avstanden mellom de barn som får språktrening og de som ikke får, stiger. Derfor kan vi ikke vente å se.

Mister vi Karlstadmodellen, mister vi vår stemme

Svanna Dam Joensen, mor til Ólavur og veileder i Karlstadmodellen, Færøyene

Vi startet med nettverk og Karlstadmodellen i 2016 da Ólavur var ca. 4 mnd. Nettverket består av 11 personer og inkluderer foreldre og besteforeldre. Nettverk er et dynamisk lærende verktøy om skaper empowerment. Nettverk inviterer til tett samarbeid med flere fagfolk. Karlstadmodellen er mere enn språktrening. Mister vi Karlstadmodellen, mister vi vår stemme. Vi er alle språktrenere og bruker tegn til tale. Dette skaper inkludering og mulighet for kommunikasjon og dialog. Hver dag tok vi en vandretur rundt om i huset og tegnsatte og tydeliggjorde det vi så. Ólavur's først tegn var lampe. Å skape suksessopplevelser krever at vi tenker i små skritt. Vi har fått et fundament og et redskap. I denne korte reisen har det skjedd en kjempeutvikling med Ólavur men kanskje aller mest med oss foreldre.

Der skal være noen som tror på deg og noen som kjemper med deg

Mette Sørensen, veileder i Karlstadmodellen, Danmark

Emre er født februar 2009. Jeg står her i stedet for Emres foreldre. Det skal være noen som tror på deg og noen som kjemper med deg. Å se muligheter er et stort arbeid. Nettverket startet da Emre gikk i barnehagen. Emre fikk ganeplate da han var 4 1/2 år. «Munnen ble vekket» og ved hjelp av bøker med rammesetninger og stavelseslesing med utgangspunkt i hans interesseområder (biler: lam lam bour bour ghi ghi ni ni), trente man talen. Historien om muldvarpen med fargekodede rammesetninger var populær. Nå trener Emre selv, spør og effektuerer sin nysgjerrighet. Det tar tid å lære ham og det tar tid å lære hans språk. Det skal nok komme språk, men det krever hardt arbeide både i tilpasning av materiell, faglige analyser og mest av alt tett samarbeid mellom deltakerne i nettverket. «De skal ikke kikke ned på føttene, de skal kikke opp mot stjernene»

Stewen Hawkins

På en eller annen måte mistet vi troen på vår egen kompetanse

Henrik Wærnes, far til Jesper født 21.12.2009, Norge

Kaotisk start. På fødeavdelingen fikk vi en informasjonsbrosjyre (medisinsk info), et eksemplar av Marihøna og «Reisen til Italia». Google er forferdelig. Forskjellen mellom Jesper og den informasjonen vi fikk, var så stor at på en eller annen måte mistet vi troen på vår egen kompetanse. Vendepunktet ble når vi ble presentert for brosjyren «Velkommen elskede barn - om Down Syndrom til nybakte foreldre» <http://www.svenskadowndforeningen.se/wp-content/uploads/2010/01/VAB.pdf>.

Iréne Johansson; "Det sägs att barn med Downs syndrom är utvecklingsstörda– det vet jag inte riktigt vad det betyder. Jag vet att många har svårigheter av olik slag vilket påverkar deras inlärning och utveckling. Men jag vet också att barnen både lär och utvecklas långt utöver det som många förväntar sig, bara de får stöd och hjälp i läroprocessen."

Et barn er et barn og barn med Down Syndrom er like forskjellige som alle andre barn. Det er lov å elske sitt barn også utenfor hjemmet fire vegger. Ansvarsgruppemøtet etterpå ble veldig annerledes etter at vi hadde tatt med brosjyren.

På sommerskolen i 2010 treffer vi Rigmor og vi blir introdusert for Karlstadmodellen og veilederutdanningen i Arvika. Dette er for oss - dette er for livet! Noen som har tro på vårt barn og som mektig gjør foreldre. Vi kommer aldri mer til å miste kontrollen!

Tegn som Augmentative, Alternative Communication (TAKK/ASK)

Iréne Johansson

Som støtte i språkutvikling, som verktøy i læring eller som alternativ kommunikasjon (her: tegnspråk).

Fra konkrete til bilder, stiliserte bilder/piktogrammer og skrift.

Tegn som bruk i kommunikasjon mellom mennesker er blitt brukt i alle tider, som for eksempel blant aboriginene i Australia og blant indianerstammer i USA (Indian Hand Talk). Så sent som i 1981 fikk døve rettigheter i forhold til døves tegnspråk.

Barn forenkler tegn som de gjør i utvikling av talen. De legger tegnet en spesiell plass og bruker ofte tre spesielle handformer; håndflate, sprikende hender og knyttede hender. I språktrening brukes tegn til å tydeliggjøre grammatiske strukturer og til å utvikle talen og tenkningens mønster.

Man kan ikke være alene om å bruke tegn - det betyr i så fall at man er ekskludert fra fellesskapet.

Hvordan vil andre forstå han?

Signe Nysom, mor til Johan og veileder i Karlstadmodellen, Danmark

Johans har store språklige og motoriske utfordringer. Hvordan kommer vi i gang med Tegn Til Tale i egen familie? Alle i familien er enige og mor holder kurs hele veien. Hvordan vil andre forstå han? Hvor lenge skal vi bruke tegn? Johan har også en annen talepedagog som familien samarbeider med. Startet med TTT ved 6 mnd. og det første tegnet kom ved 8 mnd. alder og var «mere». Vendepunktet kom da han brukte spisetegn til banan og oppdaget han at han kunne påvirke omgivelsen med bruk av tegn.

Tegn ble en del av barnehagens pedagogikk, og de andre ungene tok det opp. Overgang fra liten til stor avdeling i barnehagen ble vanskelig da personalet ikke kunne tegn. Det gikk ut over det sosiale, han kom ikke inn leken og de andre barna trakk seg unna. En pedagog fulgte det opp og det bedret seg. Johan er i dag fem år har fått arbeide med sin dyspraksi. Jo lengre setninger, jo mindre tegn. Johan la bort tegnene etterhvert som ordene kom, men begynte å stamme og fant fram tegnene igjen. Tegnene er tilbake i dagliglivet igjen.

Han hører jo, han er jo så glad og fornøyd, vær foreldre og ta det med ro

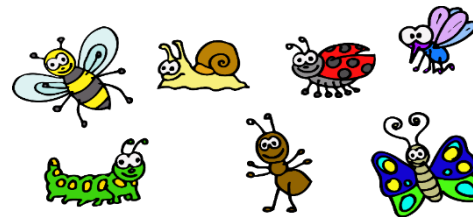
Britt Hege Wærnes, veileder i Karlstadmodellen, Norge

Vi fikk Tegn til Tale kurs gjennom kommunen og starta med viktige ord på a; advokat, advokatkontor, after shave osv. Etter at Jesper hadde begynt i barnehagen, fikk vi et nytt kurs der vi starta med viktige ord på a. ...! Vi fikk til stadighet høre; «han hører jo, han er jo så glad og fornøyd, vær foreldre og ta det med ro»

Å være foreldre betyr å hjelpe barnet på alle mulige måter. Barnehagen annonserte stolt «vi skal lære et nytt tegn i måneden». Mitt barn skal kunne 8000 ord før han begynne på skolen! Vi ønsket å lære viktige tegn for Jesper og tilsvarende hans alder. Da Jesper var ca. 1 1/2 år krevde vi tegnekurs «Ett skritt foran» og at alle på avdelingen skulle delta. Barnehagelederen bestemte at samtlige i barnehagen skulle delta på kurs. Jespers barnehage ble nominert til tilgjengelighetsprisen. Britt Hege avslutter sitt innlegg med en video fra en forstilling der Jesper synger i kor *Hysj kan du høre gresset gro?* fra Portveien 2 og med tegnstøtte fra sin assistent.

Hysj, kan du høre gresset gro?
Hysj, kan du høre en meitemark som lo?
Hysj, kan du høre en maur gå forbi?
Da skal du være helt stille og si:

Hei, alle insekter, alle små dyr,
dere som kryper og kravler og kryr,
jeg er et menneske og jeg er snill,
vær i min hage så lenge du vil!

Hysj, vi må være stille nå,
ingen må skremme de mange tusen små,
og når det kommer en bille forbi,
da skal du vinke med hånden og si:

Hei, alle insekter, alle små dyr,
dere som kryper og kravler og kryr,
jeg er et menneske og jeg er snill,
vær i min hage så lenge du vil!

Jesper går i dag i 3. klasse og følger samme kompetansemål som de andre. Tegn er brobygger til engelsk og støtte i læringsprosessen i andre fag.

Kampen om tegnene - hvem har definisjonsretten?

Ellen Bjerre, Veileder i Karlstadmodellen, Danmark

Jeg forsøker å bruke tegn når jeg kan huske dem. Å gjøre tegn mens jeg taler spontant krever stor øvelse og er krevende for meg.

Øvelse gjør mester. Jeg ser at det virker, jeg merker at det er riktig, jeg blir ved å holde fast. Hverdagsheltene gjør at jeg holder koken og staker ut veien videre. Kampen om tegnene - hvem har definisjonsretten? Tegn til kommunikasjon eller tegn til språktrening. Vi møtte motstand fordi vi begynte å lete etter tegn og finne nye tegn andre steder.

Hvor mange tegn skal vi bruke i en setning?

Tegn i veiledningen i skole

Tegn til forberedelse

Tegn til nyinnlæring

Tegn i dansk, engelsk andre fag

Tegn som brobygger til for eksempel andre språk

Normbrytere

Iréne Johansson

Normenes rolle er å utøve sosial kontroll av uskrevne regler. Hva man kan gjøre, si, tenke og hvordan man må oppføre seg for at det skal være akseptabelt og akseptert i samfunnet. Normer utgår fra det vi synes er normalt, det betyr at det finnes egne roller og normer for individ med funksjonsvansker og det omfatter også foreldre, søsken, lærere etc. Alt utgår fra en tanke om normalitet. Hva er normalt? At det er statistisk bevist? Gauskurven, intelligenskurven, er en statistisk modell. Et lite avvik betyr at noen ikke er innen normalfordelingen. Tragediekonseptet. Man lærer seg å rette oppmerksomheten mot, og identifiserer det som er negativt. Det fører til maktesløshet, fordi slik er normen i vårt samfunn. En språkvanske havner utenom normen, den er ikke normal. Normeringen begrenser menneskenes muligheter og fører til sosial urettferdighet. Hvordan defineres en språkvanske og hvem definerer? Funksjonsdyktighet er normalt og jo mer funksjonsdyktig en person er, jo større makt har han eller hun.

Tør vi å stille de vanskelige spørsmålene? Er det slik at ingen er, men tvert imot gjøres funksjonshemmet?

Har ikke alle like stor plass i det offentlige rommet?

Hvorfor usynlig-gjøres noen grupper mennesker?

Hvorfor berøves noen borgere sine rettigheter?

Vi må øve oss på å tenke annerledes og bruke positive motsetninger til de negative ord vi bruker. Det finnes mange normbrytere over hele verden; Ahmed fra Norge, Pablo fra Spania. Marte fra Norge, Madelene fra USA for å nevne noen få.

Jeg er søster - du er bror

Helene Synnes, storesøster til Martin

Jeg har alltid ønsket å være som alle de andre og ikke skille meg ut. Så kom Martin. Han var som enn liten dukke, veldig søt. Det er mye liv og show hjemme hos oss. Til tross for aldersforskjellen trives vi godt sammen. Martin går i 2c og trives på skolen. Han er blitt bedre til å prate og til å bruke tegn. En av mine gamle skolevenninner er assistent for Martin. Men hvordan er det egentlig for Martin å være på skolen? Jeg finner han ofte på et grupperom alene. Og jeg lurar på hva han skal gjøre når han blir stor. På den andre siden, jeg vet heller ikke hva jeg skal gjøre når jeg blir stor. Det er litt slitsomt å bli vekket om natten. Martin vil alltid snakke og være midtpunkt, eller så vil han ha det helt stille. Jeg har litt dårlig samvittighet fordi jeg ikke kan nok tegn. Martin er på avlastning på en gård. Det føles rart når han ikke er hjemme. Vi bruker de helgene til å ta livet med ro og til å rydde huset. Martin er full av energi og lett å glede, men han er ikke alltid blid og hyggelig. Man får virkelig trent opp sin tålmodighet, humor og ansvarsfølelse. Og det finnes ingen grenser for variasjon av pålegg.

Jeg har tro på Gry

Liv Johansson, storesøster til Gry 13 år.

Gry vet hva hun vil. Hun går på en vanlig skole i 6. klasse. Hun trives godt på skolen og fikk godkjent i nesten alle fagene. Gry har 9 lærere tilsammen og har tegnspråk som valgfag i skolen. Hun danser i en dansegruppe i byen og liker det kjempegodt, Hun elsker å synge og går til sangpedagog. To ganger i uken går hun på svømming. Hun er mye sammen med Ellen som bor i samme gate. Hun hadde en venninne som het Emilie, men hun flyttet og da ble Gry ensom. Simon er en god venn som hun ser mest på skolen. Gry bruker YouTube og Snapchat etc. Mine venner chatter med Gry. Gry vil flytte hjemmefra, hun vil bli tannlege og hun vil gifte seg. Så klart skal hun gjøre alt det når hun blir voksen. Jeg har tro på Gry.

Avslutning av konferansen ved Mai-Britt, IAKM.org og Magna, JAVNI. Magna oppfordret deltaker fra Færøyene til å melde seg på veilederutdanningen i Sverige til høsten.

I 2019 er det **10 års jubileum** for den Nordiske konferansen om Karlstadmodellen. Konferansen arrangeres i Sverige. Sted og tidspunkt er pr. dato ikke fastsatt.

Takk for en flott konferanse!